

UDK(470+571)“190–191”:329(470+571)12“1905–1917”

Золотарьов В. С.

кандидат історичних наук, доцент кафедри
українознавства, Харківський національний
автомобільно–дорожній університет
(Україна, Харків), zolvist@i.ua

ДОРЕВОЛЮЦІЙНА ІСТОРІОГРАФІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО–ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ РОСІЇ (1905–1917 РР.)

Досліджується історіографія Конституційно–демократичної партії Росії у дорадянський період (1905–1917 рр.). Увагу сконцентровано на аналізі важливих джерел з історії становлення та розвитку партії кадетів. Авторами багатьох джерел та партійних документів були саме кадети, серед яких є відомі російські історики. Крім того, в цей час важливе значення мала парламентська політика кадетів у Державній Думі, особливо їх законотворча діяльність в ній. Саме ця група джерел привернула увагу автора.

Ключові слова: Конституційно–демократична партія, кадети, Російська імперія, Державна Дума, лібералізм, консерватизм.

Конституційно–демократична партія посідала одне з провідних місць серед усіх політичних сил Росії на початку ХХ ст. Тому її діяльність викликала значну увагу дослідників. Але досліджень, присвячених вивченню історіографії КДП та її аналізу досить бракує. Особливо це стосується дорадянського періоду історії партії кадетів.

В історіографії даної проблеми слід виділити три основні періоди: дорадянський (1905–1917 рр.); радянський (1917 – початок 1990–х рр.); сучасний (1990–ті рр. – початок ХХІ ст.). Кожен з них характеризується власними ідеологічними та методологічними підходами, колом використаних джерел, глибиною висновків та узагальнень, загальним рівнем теоретичного осмислення історичних фактів та політичних подій, ступенем наукової достовірності досліджень.

Аналізуючи дорадянський період історіографії слід визначити її полемічний, дискусійний характер, обумовлений гострою ідейно–політичною боротьбою, що відбувалася в Росії на початку ХХ ст. Виходячи з цього, логічно виділити три напрямки в історіографії, які були притаманні тому часу: консервативний, радикальний та ліберальний.

Досліджуючи шляхи реалізації запропонованої кадетами у програмі партії моделі суспільної перебудови та значення парламентської діяльності КДП, ми можемо говорити про їхнє лідерство серед ліберальних політичних сил Росії. Відповідно до цього, ліберальні автори намагалися об'єктивно розібратися у процесах та результатах законотворчої діяльності Державної Думи та партійних фракцій, що входили до її складу [1–51]. У роботах цих авторів є достатня інформація про законотворчу та фракційну роботу кадетів у Думі. Ці роботи були використані керівництвом партії кадетів при підготовці законопроектів, визначені партійної та фракційної тактики у думській законотворчості. Саме кадети в законодавчій парламентській діяльності вбачали одне з головних засобів для досягнення своєї програмної мети.

Вивчаючи ліберальну історіографію діяльності Думи особливо слід зупинитися на другому та третьому виданні збірників “Перша Державна дума”. Усі статті другого випуску були присвячені роботі над законопроектами Конституційно–демократичної партії.

Особливе місце займала публікація П. І. Новгородцева [37], де було проаналізовано законодавчу роботу I Думи. Високу оцінку її роботи він пов'язував, перш за все, з діяльністю кадетської фракції. Поряд з тим, автор засуджував “лівих”, які намагалися перетворити Думу у засіб пропаганди та агітації. На його думку це гальмувало законодавчу роботу. Іншою причиною неефективної роботи Думи він вважав ігнорування урядом її законодавчої діяльності.

Статті інших авторів збірника: О. М. Рикачова, Ф. Ф. Кокоскіна, О. І. Камінки, О. О. Кауфмана, В. Д. Набокова, М. О. Гредескула, – були присвячені аналізу запропонованих кадетами конкретних законопроектів. Так, О. М. Рикачов розглянув процес обговорення законопроекту про відміну смертної кари [41]. Перш за все, він аналізує умови, які змусили Думу розробити цей законопроект, процес його підготовки, ставлення до нього з боку депутатів та міністрів, хід обговорення проекту. Третій випуск збірника був присвячений аграрному питанню. Розглядаючи законопроекти “лівих” та кадетів, один з теоретиків партії О. О. Кауфман вважав, що “мета була одна – передача землі селянам”, а різниця полягала лише у темпах проведення земельної реформи [16, с. 7].

Більшість фракцій Думи, в цілому, підтримували кадетський принцип примусового відчуження землі. Проти виступав лише уряд. На думку О. О. Кауфмана, “не можна визнавати право власності на землю одним та забороняти іншим” [16, с. 8].

Робота над законопроектами Думи другого скликання, ставлення до них представників різних політичних сил, які мали свої фракції у парламенті, знайшли своє відображення у публікаціях О. І. Камінки, К. А. Цитрона, Н. П. Васильєва, В. І. Герье [6; 9; 15; 49].

Теоретичні та практичні аспекти проблеми реалізації законодавчої ініціативи членів Думи аналізуються у роботі О. І. Шингарьова “Законодательная инициатива членов Государственной думы и Государственного совета” [50]. Він підкреслює, що всі парламентські законопроекти були ініційовані депутатами Думи. О. І. Шингарьов вважав, що ефективність законодавчої ініціативи російських депутатів була набагато більшою, ніж у європейських парламентах [50, с. 17].

Законодавча діяльність Державної Думи частково розглядалася у роботах, С. О. Варшавського, О. І. Камінки, В. П. Обнінського, О. Цитрона та інших [4; 15; 38; 49]. Ці автори досліджували вплив політичної боротьби на діяльність фракцій у Думі. Так, у роботі О. І. Камінки “Друга Державна Дума” розглядалася специфіка становлення парламентської діяльності та відносини між фракціями [15]. Крім того, він розкрив тактику лібералів у I Думі.

Деякі аспекти думської політичної боротьби розглядалися у роботах П. М. Мілюкова [31; 32]. Поряд з аналізом законотворчої діяльності кадетів, автор навів зміст окремих законопроектів, розглянув тактичні аспекти фракційної діяльності та думських баталій, розкрив відносини кадетів з іншими думськими фракціями.

Склад і діяльність відділів та комісій I Думи із законодавчої діяльності частково розглядалися в роботах М. О. Обнінського, С. І. Варшавського та ін. [5;

38]. Склад та робота підготовчих органів Другої Думи, участь у ній ліберальних сил розглянуті у статті І. В. Ящунського [51]. Метою цих публікацій було спростування звинувачення правих у непрацездатності думських комісій, які очолювали представники ліберальних кіл. Саме це, на думку “правих”, було причиною неефективної законодавчої діяльності Думи. У своєму дослідженні О. О. Пиленко [40] висвітлює порядок та організацію роботи I та II Думи. О. О. Пиленко став першим у дорадянській історіографії автором, який на прикладі спікера I Державної Думи С. О. Муромцева, розглянув проблему етики думських дискусій.

Зміни у виборчому законодавстві від 3 червня 1907 року та урядові репресії проти кадетів, призвели до того, що питання виборів та діяльність Думи III–го та IV–го скликання привернули менше уваги громадськості. Підтвердженням цьому є співвідношення кількості видань періоду I – II та III – IV Дум. Так, більш ніж із 500 видань, присвячених виборам та функціонуванню російського парламенту, лише 10% були присвячені Думі третього та четвертого скликання [3]. Але й на цьому тлі простежується переважний інтерес до законотворчих аспектів діяльності Думи з боку членів кадетської партії.

Зміни у виборчому законодавстві, які здійснила виконавча влада 3 червня 1907 р., значно змінили розстановку політичних сил у російському парламенті. А тому, змінилися й шанси кадетської партії на реалізацію своєї програми. Прогнозу майбутньої ролі кадетських депутатів у Думі, підсумкам виборів та результатам законотворчої діяльності парламенту були присвячені роботи Ф. Ф. Кокошкіна та С. А. Муромцева [22; 23; 34; 35]. В історіографії цього періоду достатньо уваги приділялося підготовці законопроектів по удосконаленню системи місцевого (земського та міського) самоврядування за рахунок внесення опозицією багаточисельних поправок, спрямованих на розширення виборчих прав населення та реалізацію принципу позаслословності. Саме такі аспекти законодавчої роботи Державної Думи розглядалися у роботах В. Гессена, Б. Гінцбурга [11; 12].

Важливою проблемою III Думи, яка багато часу працювала фактично без затвердженого регламенту діяльності, стало прийняття Наказу Державної Думи Одним із питань, що гальмувало проходження Наказу через Державну Раду, було небажання виконавчої влади надавати законодавчій владі право контролювати уряд, хоча б у формі запитів. Ця проблема аналізувалася у статтях Ф. Ф. Кокошкіна, І. Ящунського [25; 51].

Достатньо місця у роботі Дум двох останніх скликань займали питання розвитку народної освіти. Цю проблему уважно розглядали в своїх статтях П. Н. Мілюков та Г. А. Фальборк [33; 47]. П. Н. Мілюков постійно доводив необхідність обов'язкової, безкоштовної початкової освіти для усіх верств населення, виступав за її передачу органам місцевого самоврядування. Крім того, він виступав за полегшення отримання середньої освіти, за зниження платні, за збільшення автономних прав закладів освіти [33, с. 83]. Під час дискусій з представниками консервативних кіл навколо проблем освіти, Мілюков

наполегливо відстоював вимоги кадетської програми з цього питання.

Проблеми забезпечення прав національних меншин теж розглядалися на сторінках кадетських видань. Провідним спеціалістом з питань національної політики серед кадетських лідерів слід вважати Ф. Ф. Кокошкіна, автора багатьох статей [21; 27]. Важливим аспектом, який розглядали автори того часу була проблема виборчого законодавства Росії. Шляхи його вирішення вивчали К. Арсенєв [1] та В. М. Гессен [11].

Багато місця дорадянська історіографія приділила висвітленню створення та діяльності Прогресивного блоку. Його поява була викликана спробою змінити розстановку політичних сил у Думі, що відповідало ідеї проведення широкомасштабних соціально–економічних та політичних реформ. Питанням створення та діяльності Прогресивного блоку, було присвячено роботу одного з лідерів кадетської партії О. О. Корнілова [29]. Він показав ставлення різних політичних партій до блоку, зокрема дав характеристику різним політичним силам. О. О. Корнілов визнавав появу блоку як позитивне явище, спроможне забезпечити умови щодо проведення необхідних перетворень у країні.

Якщо лідери кадетської партії привернули багато уваги аналізу законотворчої діяльності в Думі, то серед представників крайніх напрямків є лише малочисельні та фрагментарні роботи з цієї проблеми. Мета робіт цих авторів була іншою. Абсолютизуючи насильницький, революційний шлях досягнення своєї задекларованої мети, ліві вважали будь–яку діяльність в Думі зайвою. У роботах авторів даного напрямку простежується загальна критика кадетів, зокрема їхньої законотворчої діяльності. Ця критика майже не мала конструктивності і була обумовлена головним завданням лівих фракцій у Думі – використання парламентської трибуни в якості одного з легальних агітаційних засобів [14, с. 7].

Більшовицька література мала гостру полемічну спрямованість, оцінки та висновки мали односторонній характер. Перш за все, це стосується робіт В. І. Леніна, які стали методологічною основою радянської історіографії щодо дослідження історії кадетської партії та буржуазного парламентаризму в Росії. Вважаючи неспроможність кадетської партії парламентським шляхом вирішити гострі питання, відкидаючи головні принципи демократії, В. І. Ленін пропонував революційні, насильницькі методи вирішення соціально–економічних та політичних проблем країни.

Іншої точки зору дотримувались “праві” автори. Вони не бажали розглядати Думу як рівноправний з монархом механізм державної влади, намагалися принизити значимість парламентської діяльності кадетів. Таку думку у своїх роботах підкреслювали В. Голованов та А. Щербатов, які вважали Державну Думу складовою частиною державної влади, що повністю залежить від волі монарха [13].

В цілому, дорадянська історіографія з проблем діяльності кадетської партії досягла певних результатів. Вона розглядала практичні завдання конституціоналізму в Росії, місце та роль парламенту в системі державних органів влади, механізм діяльності Думи, її відносини з урядом та Державною Радою. Окрема увага ліберальних авторів приділялася пошуку

можливостей демократизації державного устрою країни шляхом проведення широкомасштабних реформ.

Список використаних джерел

- Алексеев В. П. О Государственной думе / В. П. Алексеев. – СПб., 1906. – 21 с.
- Арсеньев К. Перед открытием четвертой Думы / К. Арсенев // Вестник Европы. – СПб., 1912. – № 11. – С. 358–373.
- Аронов Д. В. Законотворческая деятельность российских либералов в Государственной думе (1906–1917 гг.) / Д. В. Аронов. – М.: Издательская группа “Юрист”, 2005. – 410 с.
- Бланк А. По поводу съезда К.-Д. партии / А. Бланк // Народное хозяйство. – № 27, 17 (30) января 1906 г. – С. 1–12.
- Варшавский С. Жизнь и труды первой Государственной думы / Варшавский С. – М., 1907. – 24 с.
- Васильев М. П. Вторая Дума / М. П. Васильев. – СПб., 1907. – 37 с.
- Герье В. И. О конституции и парламентаризме в России / В. И. Герье. – М., 1906. – 27 с.
- Герье В. И. Первая Государственная дума. Политические воззрения и тактика ее членов / В. И. Герье. – М., 1906. – 32 с.
- Герье В. И. Первые шаги бывшей Государственной думы / В. И. Герье. – М., 1907. – 23 с.
- Гессен В. Тактика партий в первой Государственной Думе / В. Гессен // Русская мысль. – 1907. – № 2. – С. 124–152.
- Гессен В. М. Избирательное право: Доп. к лекциям по общему государственному праву / В. М. Гессен. – СПб., 1914. – 35 с.
- Гинцбург Б. Логические выводы о народном представительстве [С предисл. М. М. Ковалевского] / Б. Гинцбург. – СПб., 1912. – 44 с.
- Голованов В. Земельный вопрос во второй Государственной думе / В. Голованов. – СПб., 1907. – 23 с.
- Дякин В. С. Самодержавие, буржуазия и дворянство в 1907–1911 гг. / В. С. Дякин. – Л.: Наука, 1978. – 290 с.
- Каминка А. И. Вторая Государственная дума / А. И. Каминка, В. Д. Набоков. – СПб., 1907. – 37 с.
- Кауфман А. А. Аграрный вопрос / Кауфман А. А. // Первая Государственная Дума. – СПб., 1907. – Вып. 3. – 112 с.
- Кизеветтер А. А. Вторая Государственная дума / А. А. Кизеветтер // Русская мысль. – 1907. – № 7. – С. 12–17.
- Ковалевский М. М. Действительная природа Государственной думы / М. М. Ковалевский. – Харьков, 1905. – 27 с.
- Ковалевский М. М. Учение о личных правах / М. М. Ковалевский. – М., 1905. – 25 с.
- Ковалевский М. М. Русская конституция. Т. 2. Избирательное право: Очерк / М. М. Ковалевский. – СПб., 1906. – 165 с.
- Кокошкин Ф. Областная автономия и единство России / Ф. Кокошкин. – М., 1906. – 38 с.
- Кокошкин Ф. Ф. Об основании желательной организации народного представительства в России / Кокошкин Ф. Ф. – СПб., 1906. – 26 с.
- Кокошкин Ф. Ф. Итоги выборов и перспективы будущего / Кокошкин Ф. Ф. // Русские ведомости. – 1907. – № 241.
- Кокошкин Ф. Ф. К вопросу о реформе Сената / Ф. Ф. Кокошкин. – М., 1908. – 23 с.
- Кокошкин Ф. Ф. О председательской власти втретей Думе / Ф. Ф. Кокошкин // Русские ведомости. – 1908. – № 256.
- Кокошкин Ф. Ф. Государственная дума и Сенат / Ф. Ф. Кокошкин // Русские ведомости. – 1909. – № 230.
- Кокошкин Ф. Ф. Вопрос о местной автономии в России и на Западе / Ф. Ф. Кокошкин // Русские ведомости. – 1911. – № 120.
- Кокошкин Ф. Ф. Либерализм и национализм / Ф. Ф. Кокошкин // Русские ведомости. – 1914. – № 259.
- Корнилов А. А. Парламентский блок / А. А. Корнилов. – М., 1915. – 64 с.
- Милоков П. Н. Отношение крестьян и рабочих к выборам / П. Н. Милоков // Год борьбы: Полит. хроника: 1905–1907 гг. – СПб.: тип. т-ва “Обществ. польза”, 1907. – С. 65–73.
- Милоков П. Н. Год борьбы: Полит. хроника: 1905–1907 гг. / П. Н. Милоков. – СПб.: тип. т-ва “Обществ. польза”, 1907. – 550 с.
- Милоков П. Н. Вторая Дума: Публицистическая хроника, 1907 / П. Н. Милоков. – СПб.: тип. т-ва “Обществ. польза”, 1907. –

302 с.

- Милоков П. Н. Три попытки / П. Н. Милоков. – Париж, 1921. – 125 с.
- Муромцев С. А. Будущее Думы. Статьи и речи. Вып. V / С. А. Муромцев. – М., 1910. – 48 с.
- Муромцев С. А. Законодательство 1909 г. Статьи и речи. Вып. V / С. А. Муромцев. – М., 1910. – 58 с.
- Мускатбит Ф. Первый русский парламент (Избирательная компания и её итоги) / [С предисл. А. С. Изгоева] / Ф. Мускатбит. – Одесса: Тип. Шутака, 1906. – 88 с.
- Новгородцев П. И. Законодательная деятельность Государственной думы / Новгородцев П. И. // Первая Государственная дума. – СПб., 1907. – Вып. 2. – С. 63.
- Обнинский В. П. Летопись русской революции. Т. 3. Дума и революция / Обнинский В. П. – М., 1907. – 245 с.
- Обнинский В. Первые шаги русского автономизма / В. Обнинский // Украинская жизнь. – 1913. – № 4. – С. 14–22.
- Пиленко А. Русские парламентские прецеденты. Порядок делопроизводства в Государственной думе / А. Пиленко. – СПб.: Тип. “Обществ. польза”, 1907–1908. – Вып. 1–2. – 304 с.
- Рыкачев А. М. Вопрос об отмене смертной казни в Государственной думе / М. В. Рыкачев. – СПб., 1906. – 22 с.
- Струве П. Б. Идеи и политика в современной России / П. Б. Струве. – М., 1906. – 35 с.
- Струве П. Рабочие и конституционно-демократическая партия / П. Струве // Вестник партий народной свободы. – 1906. – № 4. – С. 201–211.
- Струве П. Самодержавие и земство / П. Струве. – СПб., 1906. – 22 с.
- Струве П. B. Patriotika: Россия. Родина. Чужбина / сост. А. В. Хашковский / П. Б. Струве. – СПб.: Рус. христианский гум. ин-т, 2000. – 349 с.
- Струве П. B. Размышления о русской революции / П. Струве. – София, 1921. – 112 с.
- Фальборк Г. А. Всеобщее образование в России / Г. А. Фальборк. – М., 1908. – 27 с.
- Цитрон А. 72 дня первого Русского парламента / А. Цитрон. – СПб.: Книгоизд-во Баум, 1906. – 165 с.
- Цитрон А. 103 дня Второй Думы / А. Цитрон. – СПб.: Дум. Трибуна, 1907. – 188 с.
- Шингарев А. И. Законодательная инициатива членов Государственной думы и Государственного совета / А. И. Шингарев // Русская мысль. – 1912. – № 11–12. – С. 12–19.
- Яшунский И. В. Выборы комиссий в Государственной думе / Яшунский И. В. // Право. – 1907. – № 21–22. – С. 18–27.

References

- Alekseev V. P. O Gosudarstvennoj dume / V. P. Alekseev. – SPb., 1906. – 21 s.
- Arsen'ev K. Pered otkrytiem chetvertoj Dumy / K. Arsen'ev // Vestnik Evropy. – SPb., 1912. – № 11. – S. 358–373.
- Aronov D. V. Zakonotvorcheskaja dejatel'nost' rossijskih liberalov v Gosudarstvennoj dume (1906–1917 gg.) / D. V. Aronov. – M.: Izdatel'skaja gruppa “Jurist”, 2005. – 410 s.
- Blank A. Po povodu s#ezda K.-D. partii / A. Blank // Narodnoe hozjajstvo. – № 27, 17 (30) janvarja 1906 g. – S. 1–12.
- Varshavskij S. Zhizn' i trudy pervoj Gosudarstvennoj dumy / Varshavskij S. – M., 1907. – 24 s.
- Vasil'ev M. P. Vtoraja Duma / M. P. Vasil'ev. – SPb., 1907. – 37 s.
- Ger'e V. I. O konstitucii i parlamentarizme v Rossii / V. I. Ger'e. – M., 1906. – 27 s.
- Ger'e V. I. Pervaja Gosudarstvennaja дума. Politicheskie vovzrenija i taktika ee chlenov / V. I. Ger'e. – M., 1906. – 32 s.
- Ger'e V. I. Pervye shagi byvshej Gosudarstvennoj dumy / V. I. Ger'e. – M., 1907. – 23 s.
- Gessen V. Taktika partij v pervoj Gosudarstvennoj Dume / V. Gessen // Russkaja mysl'. – 1907. – № 2. – S. 124–152.
- Gessen V. M. Izbiratel'noe pravo: Dop. k lekcijam po obshhemu gosudarstvennomu pravu / V. M. Gessen. – SPb., 1914. – 35 s.
- Gincburg B. Logicheskie vyvody o narodnom predstavitel'stve [S predisl. M. M. Kovalevskogo] / B. Gincburg. – SPb., 1912. – 44 s.
- Golovanov V. Zemel'nyj vopros vo vtoroj Gosudarstvennoj dume / V. Golovanov. – SPb., 1907. – 23 s.
- Djakin V. S. Samoderzhavie, burzhuzija j dvorjanstvo v 1907–1911 gg. / V. S. Djakin. – L.: Nauka, 1978. – 290 s.

15. Kaminka A. I. Vtoraja Gosudarstvennaja duma / A. I. Kaminka, V. D. Nabokov. – SPb., 1907. – 37 s.
16. Kaufman A. A. Agrarnyj vopros / Kaufman A. A. // Pervaja Gosudarstvennaja Duma. – SPb., 1907. – Vyp.3. – 112 s.
17. Kizevetter A. A. Vtoraja Gosudarstvennaja duma / A. A. Kizevetter // Russkaja mysl'. – 1907. – № 7. – S. 12–17.
18. Kovalevskij M. M. Dejstvitel'naja priroda Gosudarstvennoj dumy / M. M. Kovalevskij. – Har'kov, 1905. – 27 s.
19. Kovalevskij M. M. Uchenie o lichnyh pravah / M. M. Kovalevskij. – M., 1905. – 25 s.
20. Kovalevskij M. M. Russkaja konstitucija. T.2. Izbiratel'noe pravo: Oчерk / M. M. Kovalevskij. – SPb., 1906. – 165 s.
21. Kokoshkin F. Oblastnaja avtonomija i edinstvo Rossii / F. Kokoshkin. – M., 1906. – 38 s.
22. Kokoshkin F. F. Ob osnovanii zhelatel'noj organizacii narodnogo predstavitel'stva v Rossii / Kokoshkin F. F. – SPb., 1906. – 26 s.
23. Kokoshkin F. F. Itogi vyborov i perspektivy budushhego / Kokoshkin F. F. // Russkie vedomosti. – 1907. – № 241.
24. Kokoshkin F. F. K voprosu o reforme Senata / F. F. Kokoshkin. – M., 1908. – 23 s.
25. Kokoshkin F. F. O predsedatel'skoj vlasti v tretej Dume / F. F. Kokoshkin // Russkie vedomosti. – 1908. – № 256.
26. Kokoshkin F. F. Gosudarstvennaja duma i Senat / F. F. Kokoshkin // Russkie vedomosti. – 1909. – № 230.
27. Kokoshkin F. F. Vopros o mestnoj avtonomii v Rossii i na Zapade / F. F. Kokoshkin // Russkie vedomosti. – 1911. – № 120.
28. Kokoshkin F. F. Liberalizm i nacionalizm / F. F. Kokoshkin // Russkie vedomosti. – 1914. – № 259.
29. Kornilov A. A. Parlamentskij blok / A. A. Kornilov. – M., 1915. – 64 s.
30. Miljukov P. N. Otnoshenie krest'jan i rabochih k vyboram / P. N. Miljukov // God bor'by: Polit. hronika: 1905–1907 gg. – SPb.: tip. t-va "Obshhestv. pol'za", 1907. – S. 65–73.
31. Miljukov P. N. God bor'by: Polit. hronika: 1905–1907 gg. / P. N. Miljukov. – SPb.: tip. t-va "Obshhestv. pol'za", 1907. – 550 s.
32. Miljukov P. N. Vtoraja Duma: Publicisticheskaja hronika, 1907 / P. N. Miljukov. – SPb.: tip. t-va "Obshhestv. pol'za", 1907. – 302 s.
33. Miljukov P. N. Tri popytki / P. N. Miljukov. – Parizh, 1921. – 125 s.
34. Muromcev S. A. Budushhee Dumy. Stat'i i rechi. Vyp. V / S. A. Muromcev. – M., 1910. – 48 s.
35. Muromcev S. A. Zakonodatel'stvo 1909 g. Stat'i i rechi. Vyp. V / S. A. Muromcev. – M., 1910. – 58 s.
36. Muskatbit F. Pervyj russkij parlament (Izbiratel'naja kompanija i ejo itogi) / [S predisl. A. S. Izgoeva] / F. Muskatbit. – Odessa: Tip. Shutaka, 1906. – 88 s.
37. Novgorodcev P. I. Zakonodatel'naja dejatel'nost' Gosudarstvennoj dumy / Novgorodcev P. I. // Pervaja Gosudarstvennaja duma. – SPb., 1907. – Vyp.2. – S. 63.
38. Obninskij V. P. Letopis' russkoj revoljucii. T.3. Duma i revoljucija / Obninskij V. P. – M., 1907. – 245 s.
39. Obninskij V. P. Pervye shagi russkogo avtonomizma / V. Obninskij // Ukrainskaja zhizn'. – 1913. – № 4. – S. 14–22.
40. Pilenko A. Russkie parlamentskie precedenty. Porjadok deloproizvodstva v Gosudarstvennoj dume / A. Pilenko. – SPb.: Tip. "Obshhestv. pol'za", 1907–1908. – Vyp.1–2. – 304 s.
41. Rykachev A. M. Vopros ob otmene smertnoj kazni v Gosudarstvennoj dume / M. V. Rykachev. – SPb., 1906. – 22 s.
42. Struve P. B. Idei i politika v sovremennoj Rossii / P. B. Struve. – M., 1906. – 35 s.
43. Struve P. Rabochie i konstitucionno-demokraticeskaja partija / P. Struve // Vestnik partij narodnoj svobody. – 1906. – № 4. – S. 201–211.
44. Struve P. Samoderzhavie i zemstvo / P. Struve. – SPb., 1906. – 22 s.
45. Struve P. B. Patriotika: Rossija. Rodina. Chuzhбина / Sost. A. V. Hashkovskij / P. B. Struve. – SPb.: Rus. hristianskij gumm. in-t, 2000. – 349 s.
46. Struve P. Razмышlenija o russkoj revoljucii / P. Struve. – Sofija, 1921. – 112 s.
47. Fal'borg G. A. Vseobshhee obrazovanie v Rossii / G. A. Fal'borg. – M., 1908. – 27 s.
48. Citron A. 72 dnja pervogo Russkogo parlamenta / A. Citron. – SPb.: Knigoizd-vo Baum, 1906. – 165 s.
49. Citron A. 103 dnja Vtoroj Dumy / A. Citron. – SPb.: Dum.

Tribuna, 1907. – 188 s.

50. Shingarev A. I. Zakonodatel'naja iniciativa chlenov Gosudarstvennoj dumy i Gosudarstvennogo soveta / A. I. Shingarev // Russkaja mysl'. – 1912. – № 11–12. – S. 12–19.

51. Jashhnskij I. V. Vyborny komissij v Gosudarstvennoj dume / Jashhnskij I. V. // Pravo. – 1907. – № 21–22. – S. 18–27.

Zolotarev V. S., Ph.D. associate professor Ukrainian geography at Kharkiv National Automobile and Highway University (Ukraine, Kharkiv), zolvist@i.ua

Pre-revolutionary historiography of the Constitutional Democratic Party of Russia (1905–1917)

We study the historiography of the Constitutional Democratic Party of Russia in the pre-Soviet period (1905–1917). Attention is focused on the analysis of the important sources of the history of formation and development of the Cadet Party. Many sources and party documents were written by cadets, including famous Russian historians. In addition, at this time was important parliamentary politics Cadets in the State Duma, including their legislative activity in it. Exactly this group of sources has attracted the attention of the author.

Keywords: Constitutional Democratic Party, the Cadets, the Russian Empire, the State Duma, liberalism, conservatism.

Золотарёв В. С., кандидат исторических наук, доцент кафедры украиноведения, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет (Украина, Харьков), zolvist@i.ua

Дореволюционная историография деятельности Конституционно-демократической партии России (1905–1917 гг.)

Исследуется историография Конституционно-демократической партии России в дореволюционный период (1905–1917 гг.). Внимание автора было сосредоточено на анализе важнейших источников по истории становления и развития партии кадетов. Авторами многих источников и партийных документов были кадеты, среди которых много известных российских историков. Кроме этого, важное значение имела парламентская политика кадетов в Государственной Думе, особенно их законодательская деятельность в ней. Именно эта группа источников и стала предметом исследования.

Ключевые слова: Конституционно-демократическая партия, кадеты, Российская империя, Государственная Дума, либерализм, консерватизм.

* * *

УДК 94(470+571)

Ліхачова О. Є.
кандидат історичних наук, доцент кафедри
всесвітньої історії і методології науки,
Південноукраїнський національний педагогічний
університет ім. К. Д. Ушинського
(Україна, Одеса), dagazdagaz@ Rambler.ru

О. І. ГЕОРГІЄВСЬКИЙ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ГАЛЛІЇ

Аналізуються історичні погляди О. І. Георгієвського – викладача Рішельєвського ліцею, науковця, публіциста та реформатора системи освіти 60–80 рр. XIX ст. у Російській імперії. Розглядається його внесок у дослідження галльської цивілізації в епоху завоювання цих територій Римом. Метою статті є – з'ясування історичних поглядів О. І. Георгієвського на проблеми розвитку Галії, які були викладені у його роботі "Галлія у епоху Кайя Юлія Цезаря". З'ясовано, що у головній історичній праці О. І. Георгієвського під назвою "Галлія у епоху Кайя Юлія Цезаря" відбилися погляди автора щодо широкого кола проблем соціально-економічного, політичного і культурного розвитку галльського суспільства. Автор представив комплексну картину розвитку Галії. Незважаючи на той факт, що деякі твердження цієї роботи не витримали випробування часом, основні її положення залишаються актуальними і сьогодні.

Ключові слова: Галлія, Рим, Гай Юлій Цезар, історичне дослідження.

Аналіз історичної літератури, у якій згадується наукова спадщина О. І. Георгієвського, надає можливості зазначити той факт, що існуючі дослідження з цієї проблеми вкрай нечисленні і фрагментарні. У дореволюційній російській історіографії основна частина досліджень згадує про державну службу О. І. Георгієвського у міністерстві народної освіти. Так, у "Історичному огляді діяльності міністерства народної освіти" що склав